

МОЖЕМЕ ЛИ ДА ГО НАДМИНЕМЕ ДУАЛИЗМОТ 'ДУХ-ТЕЛО'? (НЕКОЛКУ СОВРЕМЕНИ ФИЛОЗОФСКИ ТЕОРИИ)

Кратка содржина

Дуализмот меѓу духот и телото, духот и материјата, претставувал и претставува предизвик за многу автори. Поставени се голем број теории и секоја од нив тврди дека има решение за овој проблем. Авторот на овој текст прави анализа на неколку современи теории во филозофијата, кои решението на проблемот за односот меѓу духот и телото го гледаат во промовирање нов пристап кон овој традиционален филозофски проблем. Во текстот се прикажани теориите и ставовите на авторите Мајкл Артур Сајмон, Дон Џ. Сمارт, Томас Нејгел и Пол Рикер.

Клучни зборови: ДУАЛИЗАМ, ИНТРОСПЕКЦИЈА, УМ, ФИЗИКАЛИЗАМ, ТЕОРИЈА НА ИДЕНТИТЕТОТ

ВОВЕД

Традиционалната философија проблемот 'дух-тело' во основа го врзува за спекулативната метафизика во која најголемо влијание има Декартовиот дуализам помеѓу духот и телото. Декартовата оригиналност се состои во креативното радикализирање на односот на духот и тело што јасно се изразува преку неговите методолошки ставови, каде суштински се заострува дуализмот на духот и материјата.

За разлика од традиционалната философија, современата философија и современата наука го промовираат ставот дека дуализмот не успева да обезбеди основа за јасен пристап кон тоа како и во колкава мера психоневралните процеси се придружени и проследени од перцептуалното искуство, односно дали станува збор за ментално искуство или едноставно за однесување (behavior).

Бихевиористичката револуција во психологијата, исто како и нејзината философска варијанта - логичкиот бихејвиоризам и феноменалистичкиот пристап во епистемологијата, секоја на свој начин се обидоа да го надминат проблемот и да одговорат на прашањата врзани за него. Во тие обиди психолозите - бихејвиористи го асимилираа својот методот во „семејството“ методи на објективните науки, а философите поттикнати од некои достигнуања

во природните науката ја отфрлија метафизиката и го воведоа методот на логичкиот позитивизам. Но и покрај големото научно и философско-логичко „реконструирање“ на појдовните основи во надминувањето на проблемот ‘дух-тело’ и примена на новите методи, не е тешко да се заклучи дека поголемиот дел од основните философски позиции заземени во расправата по проблемот се уште се на сцена: материјализмот, ментализмот, дух-тело интеракционизмот, теоријата на емергенција, епифеноменализмот, изоморфизмот, теоријата на двоен аспект и неутралниот монизам. Што се однесува, пак, до методите, аналитичкиот и феноменолошкиот метод наидоа на најголемо одобрување и поддршка кај позитивизмот, кој се јави како доминатна струја во науката на дваесеттиот век. Затоа не треба да зачудува тоа што аналитичката философија и феноменализмот (или за некои автори неутралниот монизам) од една страна и физикализмот од друга страна, се најизразени носители на позитивистичкиот дух во философијата и науката на дваесеттиот век. Тоа особено доаѓа до израз во делата на Берtrand Расел (Bertrand Russell), поточно во неговото голем влијание при прецизирањето и логичката реконструкција на пристапот кон односот меѓу психолошките и физичките поими. (Мислам на Раселовата хиерархија на типовите).

Некои современи теории за филозофијата на духот

Несомнено е дека филозофската „реконструкција“ на проблемот ‘дух-тело’, беше мотивирана од сомнението дали е воопшто можно постоење на чисто феноменолошки јазик. Застапниците на физикализмот и бихевиоризмот (логичкиот бихевиоризам) како што се: К.Г.Хемпел (C.G. Hempel), Гилберт Рајл (G.Ryle), Вилард Квајн (W.Quine), Б.Скинер (B.Skinner), Вилфред Силерс (W.Sellars), со помали или поголеми разлики во меѓусебните ставови, го застапуваат мислењето дека анализата на секојдневниот јазик (обичниот јазик) покажува дека идејата за „менталното“ има корени во интерсубјективните термини што ги употребуваме во учењето на ситуациите од секојдневниот живот, јавното означување на стварите, карактеристиките, односите, состојбите, настаните, процесите и склоностите. Оваа група на мислителите, тврди дека субјективните или „менталните“ термини се здобиени, односно начинот на нивата употреба е научен врз интерсубјективна основа. Доколку би ја отстраниле оваа интерсубјективна основа би ги деприватизирале

психолошките поими и во крајна линија би ги редуцирале на процеси, настани и состојби на мозокот.

Прва на удар секако се најде интроспекцијата. Таа за голем број приврзеници на бихејвиоризмот претставува несигурен метод на верификација на вистинитоста на менталистичките искази, како и аспектите и формите на појавното во директното искуство. Имено, кога мојот забар ќе ме праша дали ме боли забот, не тврдам дека тој не може да ја преземе врз себе улогата на бихејвиорист и да ги испита моите искуства врз основа на моето однесување на објективен начин. Но тоа дека јас имам (или немам) забоболка (болка) и колку и како ја чувствувам можам да му го соопштам единствено *јас* врз основа на директното искуство и интроспекција. Прашањето што во овој случај се јавува е длабоко поврзано со релацијата помеѓу елементите на моето директно искуство и моето однесување (во овој случај, невропсихолошка состојба). Поставено во рамките на формално-логичкиот начин на говор тоа станува прашање за логичката релација на психолошките поими (според некои теории - менталните поими) кон поимите и состојбите во „јазикот“ на однесувањето. Проблемот што при тоа се јавува ја доведува во прашање и самата можност да се одговори на проблемот за релацијата меѓу менталното и физичкото.

Од наведените причини, поедини автори се обидуваат на проблемот на релација 'дух-тело' да му пристапат и да го разберат од аспект на мета-јазик. Според нивното мислење овој пристап ќе овозможи проблемот за интеракцијата на духот и телото повеќе да не се јавува како теорија за рцете, нозете, адреналинот, болките, грчевите, вознемиреноста и слично, туку како проблем за теориите што ги опишуваат односите на овие нешта. Бидејќи теориите, независно од тоа дали станува ли збор за психолошки, невро - психолошки, електрохемиски и слични, во основа се збир на искази и тврдења. Следствено, теориите што се обидуваат да го објаснат односот 'дух-тело' би можеле да бидат разбрани како теории за природата и функцијата на јазикот кој одговара на барањата да се овозможат вистинити и јасни описи на човекот (индивидуата) и неговата конкретност - телото. Овој пристап го промовира мислењето дека проблемот ждух-тело' би можел да се надмине единствено ако кон расправата по проблемот се пријде така што „менталното“ ќе се претпостави во однос на човекот како индивидуа во целина, при што човекото се зема како физички објект (човечко тело).

Според застапниците на овие теории, доколку можеме да покажеме дека ниту еден исказ во сферата на „менталниот говор“, без разлика дали

станува збор за исказ како: „Јас чувствувам тага“, „Јас имам болки во ногата“, или „Јас имам чудно чувство“, не го упатува тој што го изговара исказот на онтологија што во себе вклучува приватни ментални ентитети, тогаш би можеле да заклучиме дека потполната дескрипција на една индивидуа го претпоставува единствено нејзиното тело и неговите делови. Следствено, доколку мислењето што не признава постоење на некакви посебени менталните ентитети би било издржано, „објектите“ означени од менталистичките предикати (тврдења) би сочинувале едноставно една мала поткласа на ентитетите што се означени од физикалистичките предикати. Во тој случај менталното и физичкото би можеле да се разберат како два јазика или две шеми за одредување на ист објект - човечкото суштество разбрано како индивидуа (*unitas multiplex*), а не единствено како организам. Ова сфаќање всушност би било една форма на материјализам или физикализам поради фактот дека секој објект претпоставен во дескрипцијата на индивидуата, без разлика дали е ментална или физичка категорија, би спаѓала во доменот на онтологијата на физичката теорија.

Согласно традиционалното сфаќања, за ментално се прифаќа она до што е дојдено или она што е познаено во процесот на интроспекција. Врз таа основа проблемот 'дух-тело' се разбира како проблем за односот на феномените на интроспекцијата и објектите што ги познаваме со помош на здравиот разум и природните науки. Меѓутоа, за интроспекцијата најчесто се врзува сфаќањето дека таа во себе вклучува некаков приватен ментален ентитет со посебни приватни, единствени и непосредно на нивниот носител, достапни карактеристики. Поради тоа секој приод поинаков од дуалистичкиот, како што се материјализмот или физикализмот, се соочува со проблемот да покаже или дека идентификацијата на менталното не зависи од интроспекцијата, или дека интроспекцијата не бара постоење на посебен ментален ентитет.

Доколку претпоставиме дека интроспективните искази можеме да ги сметаме за искрени изрази на менталната состојба на една индивидуа - бидејќи се покажува дека тие играат значајна ролја во изразувањето на менталните феномени - проблемот за карактерот на менталното би се свел на разјаснување на природата и содржината на овие искази. Ако приватните ентитети играат таква улога, тогаш јазикот на интроспекцијата ќе треба да се однесува и да се повикува на постоење на такви ентитети (ентитет). По сè изгледа дека не може да се надминат Витгенштајновите аргументи дека таквите ентитети никогаш не можат да добијат сигурна

основа во јазикот. (Wittgenstein 1958, pp.244-246) Во секој случај, од фактот дека еден интроспективен исказ е вистинит не следи дека тој мора да се повикува на некаков внатрешен ентите со цел да стане вистинит.

Поинаков природ кон интроспекцијата, што би ги избегнал проблемите на бихевиоризмот и дуалистичката позиција, се обиде да оствари теоријата за идентите или во одредена форма позната како теорија на редукција. Во интерес на она што го анализираме, би нагласил некои моменти од оваа теорија што се среќаваат кај Џон Џ. Сمارт (John.J.Smart). Сمارт го поставува прашањето: „Што е тоа што исказувам кога ќе кажам дека во овој момент јас имам претстава за жолто-портокалова, тркалезна форма?“ (J.J.C.Smart 1962, pp.79-82) Точниот одговор на ова прашање според Смарт е дека тоа што е кажано не е ниту некаков, несведлив на физичко, психички ентитет (најчест одговор на дуалистите), ниту пак дека тоа не е едноставно ништо (одговор на бихевиоризмот), туку дека тоа е еден внатрешен процес, кој во суштина не е ништо друго освен процес во мозокот. Врз основа на ваквото сфаќање застапниците на теоријата за идентитет интроспективните искази ги идентификуваат со хипотетички невропсихолошки изрази.

За недостатоците на оваа теорија може многу да се говори, но мора да напоменам дека еден од проблемите во врска со овој пристап е тоа што тој ја лишува интроспекцијата од нејзината посебна карактеристика: „ментално“ станува единствено она што е манифестирано во одреден вид исказ. Тоа најдобро е изразено во предлогот на Смарт дека „преведувањето“ на интроспективните искази треба да се оствари преку јазик кој е неутрален во однос на ентитетите (topic-neutral language) или процесите што ги определува. Секако, ваквиот пристап покажува слабост при утврдување на основниот елемент што интроспективните искази ги прави поинакви од поедини други начини на изразување на состојби кои се слични на интроспективните искази, како што е тоа пример со исказите: „Нивото на мојот холестерол е високо“ или „Јас имам покачен крвен притисок“. Тоа што недостасува во овој природ е јасната претстава зошто ние интроспективните искази ги сметаме за поинакви од другите начини на опишување на нашата телесна состојба или изрази кои се однесуваат на нас како личност.

Доколку прифатиме интроспективните искази да бидат основа за одредување на категоријата 'ментално', тогаш мора да постои некој начин да се покаже зошто овие искази ги сметаме за поинакви, не заборавајќи при тоа дека треба да определиме кои искази ќе ги сметаме за изворно интроспективни. Виден напор да се надминат и разјаснат некои аспекти

на проблемот дух-тело релација, среќаваме кај авторот Мајкл Артур Сајмон (Michael Arthur Simon) кој го застапува следново мислење:

Разликата помеѓу прво-лице исказите од менталистички вид и другите само-однесни (self-referring) искази лежи, верувам, во радикалната и основана разлика во логиката на овие искази. Суштинската карактеристика на еден интроспективен исказ е дека за неговиот автор, и само за неговиот автор (оној што го искажува исказот, В.Д.), никаков доказ не е релевантен за да му додели вистинитост или лажност. Човечкото суштество е единствено меѓу предметите на научното истражување, прво затоа што е предмет чие што однесување вклучува изразување што има когнитивно значење, второ заради тоа што некои од неговите размислувања за самиот себе се третираат како нешто до што не се доаѓа секогаш преку заклучок. Обележје на менталистичкиот јазик е дека за неговото искажување или само-предикативна употреба ... скоро секогаш е без значење или недолично да се запраша оној што говори за доказ или поткрепа за вистинитост на исказот - не едноставно поради тоа што би било бесмислено или бескорисно да се праша за доказ, како што е случај со реченицата „Моето име е Сем Хол“ - туку поради тоа што никаков доказ не би бил релевантен. Менталистички исказ е оној за кого нема големо значење прашањето како знаеме дали предметот што го одредува неговиот логички субјект е вистинит или лажен. (Simon 1979, p.520)

Според Сајмон, истакнувањето на ова основно обележје на интроспективните искази се состои во тоа што ова обележје ни овозможува да ги разграничиме истите од другите искази, без да ја определиме особеноста на нивната содржина. Тоа би значело дека не е потребно да се идентификува нивната содржина било со некакви приватни ментални ентитети, било со психолошки структури и процеси. Она што го одделува менталистичкиот исказ од другите видови искази, е неговиот карактер кој не е добиен врз основа на заклучок. Поради тоа, смета овој автор, без каква и да метафизичка претпоставка можеме да ја употребуваме интроспекцијата како основа во определување на категоријата 'ментално'.

Всушност, Мајкл А. Сајмон, сака да укаже на фактот дека доколку еден интроспективен исказ има вистинитосна вредност, тоа не повлекува со себе дека неговата смисла мора да се повикува на постоење на поинаков ентитет од неговиот логички субјект-личноста што го соопштува тој исказ.

Еден интроспективен исказ нема потреба да изразува некакви „внатрешни“ процеси и објекти (постоење на дух како мислечка супстанција, на пример) со цел да го сметаме за вистинит исказ. Исказите: „Јас сум радосен“, „Јас сум тажен“ и „Јас се чувствувам заморен“ се сите искази од таков вид, но тие не треба да бидат интерпретирани така да претпоставуваат

постоење на внатрешен ентитет. Се додека го имаме во вид тоа дека тие се искази чиј основен карактер е да соопштуваат тие се сите во согласност со третирањето на човекот како потполна личност.

На размислување во овој правец наидуваме и кај авторот Томас Нејгел (Thomas Nagel) кој вели:

Наместо да ги идентификуваме мислите, осетите, претставите и слично со процеси во мозокот, јас предлагам да ги идентификуваме осетите на една личност со нејзиното телесно постоење во физичките процеси или искуствата на физички процеси. Да забележам дека двата термини на оваа идентификација се од ист логички тип, имено (да го изразам тоа со неутрална терминологија) субјектовото поседување на одредени атрибути. Субјектите се личноста и нејзиното тело (не неговиот мозок), а атрибутите се психолошките состојби, доживувања итн.... Психолошкиот термин за идентитет мора да се однесува повеќе на тоа дека личноста има болка во нејзината рефлексивна на болката, отколку самата болка, бидејќи и покрај тоа што не може да се одрече дека болката постои и луѓето ја чувствуваат, исто така е јасно дека ова опишува состојба на еден ентитет, личноста, не два ентитета, личноста и болката. (Nagel 1965, pp.339-356)

Меѓутоа, не смееме да забораваме дека во нашиот говор исто така се присутни искази за процесите во мозокот кои поседуваат вистинитосна вредност како што е тоа случај со интроспективните искази. Авторот Мајкл Сајмон е на мислење дека би можеле овие искази за процесите во мозокот да ги предочиме како едно објаснување на интроспективните искази. Тоа би бил исправен начин да се пристапи на проблемот на релација ментално - физичко, дури и во случај кога би ја застапувале тезата дека она што се случува при интроспекцијата во суштина се процеси што се одвиваат во мозокот. Од друга страна, тезата што ја застапува Мајкл Сајмон, дека менталистичките искази и физикалистичките искази се два начини за одредување на ист предмет на расправа-личноста, бара двете поимни шеми да бидат способни за создавање на вистинити искази за тој предмет без претпоставка за постоење на две квантитативно несводиви компоненти. При тоа основната разлика помеѓу менталистичките и физикалистичките начини (шеми) на класифицирање би се наоѓала не во предметот што го означуваат, туку во типовите на тврдења што се искажуваат за ист предмет. Така разликата меѓу овие искази може да се земе во основа како разлика во логиката на исказите во кои овие типови на тврдења се јавуваат. Според негово мислење 'менталното' и 'физичкото' претставуваат две категории на тврдења што опишуваат иста предмет -личноста разбрана во целина.

Дали овој пристап ни овозможува да разјасниме некои од тешкотиите со кои се соочува физикализмот, било да се изразува во природните науки, било во философијата? Имено, доколку физикализмот е во право, тогаш во психологијата, исто како во физиката би можеле да се надеваме на воспоставување на универзални закони, односно закони применливи врз сите човечки суштества. Но суштинското барање за успех на оваа теорија е централниот нервен систем да биде опишан со термини поинакви од оние што го одредуваат односот на менталните состојби. Деталната формулација на откривањето идентичност меѓу менталните доживувања и процесите во нервниот систем ќе зависи од еден општ метод кој би ги карактеризирал активностите во мозокот, така што одделни појави од даден тип на ментално доживување во различни времиња и во различни личности можат да бидат униформно специфицирани. Без оваа способност, да бидат универзално применливи, исказите за процесите во мозокот никогаш не ќе можат да бидат земен како екстензивно еквивалентни на исказите за менталното. Емпириските сознанија и докази со кои денес располага науката даваат мали шанси дека униформноста од горе споменатиот тип ќе биде остварена.¹

Втора пречка, на која наидуваме кога го разгледуваме прашањето за тоа кои процеси во мозокот би можеле да бидат идентични со менталните доживувања, се однесува на класификацијата на процесите во мозокот и свесното искуство, за кои претпоставуваме дека се идентични. Како прво, процесите во мозокот мора да бидат разграничени од оние што немаат никаква врска со свесното искуство, кави што се, на пример, оние процеси што се одвиваат за време на спиењето. Меѓутоа, не постои јасно разграничување помеѓу свесните и несвесните „аспекти“ на повеќето, од страна на мозокот, управувани функции. Перцепцијата, решавањето на одреден проблем или извршување на некоја моторна активност можат да бидат проследени со поголем или помал степен на „свесност“. Второ, до овој момент, колку што ми е мене познато, не постои едноставен и специфичен начин за одредување на состојбите на нервниот систем кои би биле асоцирани

¹ Добро е познато дека трагите на меморијата и другите процеси во кортексот не можат да бидат идентификувани на одредено место во мозокот, бидејќи се променливи и тешко достапни за детална спецификација. Така на пример, за корелатот на одредено задоволство се претпоставува дека е *некаде*, но може лесно да се каже дека тој може да биде *секаде* во одреден регион, односно дека корелатот на следно задоволство од ист појавен вид може да биде *некаде на потполно друго место*. Тоа не одврка од употреба на просторни координати како средства за определување на ментално-невралната корелација.

кон поедини ментални доживувања.² Дури и едноставните и основни ментални состојби, како жедта, на пример, вклучува во себе соматски механизми во таламусот и кортексот, но исто така и нервни процеси во хипоталамусот. Најпосле, постои проблем со разграничување на симултани ментални доживувања. Одреден субјект во неговото интроспективно соопштување може да ни каже или опише дека е свесен за неколку истовремени ментални доживувања.

Доколку некогаш бидеме во можност при употреба на јазикот да воспоставиме таква јазична конвенција во која би говореле за идентитет на менталните и физичките состојби, наместо за одреден степен на кореспонденција меѓу нив, тогаш би требало да сме способни да изработиме детална „мапа“ во која двете шеми на дескрипција, за кои цело време говориме, би биле прецизно и недвосмислено во корелација. Но малку е веројатно дека ваква „мапа“ воопшто ќе биде остварена, со оглед на забележливиот недостаток на изоморфизам во нашиот систем на класифицирање и опишување на менталните доживувања и на процесите што се одвиваат во централниот нервен систем. Емпириските барања што се поставуваат при воспоставување на строг идентитет помеѓу менталните доживувања и процесите во централниот нервен систем се многу поголеми од оние што ги претпоставува физикализмот и хипотезата за психо-неврална кореспонденција. Сегашните состојби во науката не говорат за тоа дека овие барања ќе бидат исполнети.

Мислам дека токму од овие причини, авторот Мајкл Сајмон, ја застапува тезата за ‘менталниот’ и ‘физичкиот’ јазик разбрани како две шеми за класификување на ист предмет, при што оваа теза не бара овие два „вида“ јазика да бидат во секоја смисла интертранслативни, односно термините од едниот да дозволуваат дефинирање од страна на другиот јазик. Бидејќи менталистичките тврдења самите означуваат единствено физички организми, поимите преку кои тие се изразуваат немаат потреба од тоа да бидат „преведени“ во некој не-менталистички идиом со цел да бидат интерпретирани како искази за физичките објекти. Се поставува прашањето дали ваквиот пристап расправата за проблемот ‘дух-тело’ ја подига на ниво на мета-теорија која ја разгледува релацијата на двата

² Некој во овој случај би можел веднаш да помисли на апаратот наречен „детектор на лагата“, но тешко дека би можеле да тврдиме дека резултатите добиени со негова помош се универзално применливи на сите човечки суштества. Постојат голем број примери за лажните податоци добиени од овој апарат, односно луѓе кои лесно го „надитриле“ овој апарат со нивното однесување.

јазички (менталистичкиот и физикалистичкиот) што ги употребуваме во дескрипцијата на човечкото суштество. Меѓутоа, тоа не значи дека проблемот ‘дух-тело’ во суштина е лингвистички проблем. Треба внимателно да го разликуваме истражувањето на јазикот од истражувањето на она за што јазикот говори. Токму на второво се однесува она што досега беше кажано. На ова извонредно укажува авторот Пол Рикер:

... тоа двојно припишување некому или било кому друг е она што ни овозможува да го створиме поимот дух (mind), односно збирка психички предикати кои му ги припишуваме секому. (Рикер 2004, стр.44)

Кога би ја споредиле теоријата на Мајкл Сајмон со теоријата на идентитет - имајќи, пред вид дека главна цел на теоријата на идентитет е да покаже дека постои само еден вид внатрешни процеси што се јавуваат за време на она што го нарекуваме ментална активност и дека тие процеси не се ништо друго освен израз на физички промени во организмот - би можеле со право да ја сметаме за една варијанта на теоријата на идентитет. Секако, треба да се напомене дека постои разлика меѓу теоријата што ја понуди Мајкл Сајмон и теоријата на идентитетот, а тоа е дека менталистичките и физикалистичките предикати во јазикот сочинуваат две категории во расправа по заеднички предмет, што не бара, ниту претпоставува, менталните ентитети да бидат физички ентитети од било каков вид или пак двете, како што тој ги нарекува, **шеми од изкази** да бидат взаемно преводиви.

Во основа, тезата на Сајмон е - воопшто не постојат ментални ентитети. Јазикот за менталното е само начин да се искажат и опишат настаните, процесите и доживувањата сврзани со човекот и неговото тело (разбран како индивидуа), без да се повикуваме на било што „внатре”. Идиомите на ‘менталното’ и ‘физичкото’ се само различни начини на говор за иста стварност. Неговата основната претпоставка е дека во решавањето на прашањата врзани со проблемот за односот на менталното и физичкото треба повеќе да го претпочитаме моделот на монизмот отколку било која форма на психо-физички дуализам.

Заклучок

Материјалистичкиот/физикалистичкиот пристап во надминувањето на проблемите на односот на умот (духот) и телото е популарен во современата филозофија, особено во современата филозофија на умот. Доколку овој пристап кон разбирање на проблемот 'дух-тело' се покаже плаузибилен и компатибилен со ставовите на материјалистичката или физикалистичката онтологија, можеби тоа би била алтернативата што ќе даде одговор на дуалистичкото гледање на битието.

Се разбира, задачата воопшто не е лесна. Би го парафразирал мислењето на претходно споменатиот автор Пол Рикер, дека прва последица на исклучување на менталните настани во својство на основни поединечности, придонесува индивидуата да не биде сметана за чиста свест, на која како секундарно својство би и се додало и некакво тело, како што тоа се случува во сите видови на дуализмот на душата и телото. Менталните настани на свеста, ќе можат единствено да фигурираат меѓу специјалните предикати кои и се придаваат на индивидуата. Во таа смисла како што нагласува Пол Рикер, а авторот на овој текст се приклучува кон тоа мислење, доколку чисто референцијалниот пристап, во кој индивидуата се третира како основна поединечност, треба да биде дополнет со друг пристап, тогаш првиот пристап, не смее да биде уништен, туку сочуван во самото негово надминување. Задачата на современата филозофија на умот би била да промовира истост, но не од типот „иста ствар“ која прима два вида предикати, туку истост од типот - „иста смисла“ припишана на психичките предикати, без оглед на тоа дали припишаното се однесува на нас самите или на друга индивидуа.

(Рецензент: *проф. д-р Ана Димишковска*)

ЛИТЕРАТУРА

- Eler, Klaus 2002. *Subjektivnost i samosvest u antici*, Plato, Beograd.
- Nagel, Thomas 1965. 'Physicalism', *Philosophical Review*, Vol.LXXIV, pp. 339-56.
- Рикер, Пол 2004. *Сопство као други*, Јасен, Никшиќ.
- Smart, J.J.C. 1962. 'Sensations and Brain Processes', *Philosophy of Mind*, ed., V.C.Chappell, Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall, Inc., p.79-82.
- Simon A. Michael 1970, 'Materialism, Mental Language, and Mind-Body Identity', *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.XXX No.4, June, pp.514-32.
- Simon A. Michael 1982. *Understanding Human Action*, SUNY Press.
- Wittgenstein, Ludvig 1958. *Philosophical Investigations*, Part I, Press, Oxford.

Vladimir Davchev

**CAN WE OVERCOME THE 'MIND-BODY' DUALISM?
(SOME MODERN PHILOSOPHICAL THEORIES)**

Summary

This text analyses several theories that have been trying to answer a philosophical question that has existed for centuries.

The 'mind-body' dualism is a challenge for many authors. There are numerous theories, the advocates of which claim that each offers solution to this problem. However, none of these theories is without shortcomings. The author of this text is trying to analyse several contemporary theories that see the solution of the problem of dualism between the body and the mind within the meta-language and the theory of identities. The text offers the views of Michael Arthur Simon, J.J. Smart and Thomas Nagel. Considering Simon's theories and the views of other authors, Vladimir Davchev aims to show how modern philosophical thought deals with this everlasting problem, and whether and how much has been achieved to overcome it.

Key words: dualism, introspection, mind, physicalism, theory of identity.